

Анастасія Емірівна Валєєва

Anastasiia Valieieva

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, Київ (Україна)

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv (Ukraine)

anastasiia.valieieva@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6202-912X

DOI: <https://doi.org/10.34768/hw01-nw53>

Nr: 3 (2021)

e-ISSN 2658-154X

Античні коди у символічних візуалізаціях українських митців Володимира та Тетяни Бахтових

Ancient Codes in the Symbolic Visualizations of Ukrainian Artists Volodymyr and Tatyana Bakhtov

Abstract

The author investigates the artwork of contemporary Ukrainian artists Volodymyr and Tatiana Bakhtov in the context of the intersection of the traditions of the Ancient Greek polis Olbia which is located on the territory of Ukraine and artistic innovations used by the artists in their work. The article presents a detailed culturological review of the main vectors of the Bakhtov's House art activities – the author's invention which is called «heliography», terra-theater, land-art and graphic works. It is observed that the artwork of these artists is profoundly symbolic in its essence, as there are always implicit, realistically unarticulated senses in works that require a particular thoughtful decoding. The powerful influence of ancient culture on artists' creativity, their conscious settling near the territory of ancient Olbia, foundation of their own House-museum, demonstrates us inseparable connection of art of modern Ukraine with European tradition, which symbolic codes have constantly appeared in the artistic space throughout the existence of our state.

Key words: Bakhtov's House, symbolism, symbol, visual art, heliography, terra-theater, land-art, sacral-symbolic reconstructions.

Ключові слова: Дім Бахтових, символізм, символ, візуальне мистецтво, геліографіті, терра-театр, ленд-арт, сакральні-символічні реконструкції

Візуальне мистецтво сучасної України є об'єктом постійного інтересу для дослідників у різних наукових сферах, серед яких значне місце займає культурологія, адже багатовекторний, міждисциплінарний розгляд інноваційних трансформацій, що відбулись після набуття нашою країною незалежності, вкрай необхідний для цілісного розуміння цих процесів і змін у характері художньої творчості митців. На протигагу домінуючому принципу соціалістичного реалізму, що тривалий час панував на теренах СРСР, в українському модерному мистецтві формуються численні мистецькі спрямування, серед яких особливого значення набуває символізм, який радикально відходить від міметичного принципу зображення на користь візуальної поетики утаємниченості, недовимовленості й багатозначності образу. Дослідження символічних тенденцій у сучасному українському мистецтві є вкрай актуальним, оскільки означена проблематика залишається недостатньо проаналізованою й висвітленою, потребуючи застосування різноманітних наукових методів і нових підходів.

У контексті дослідження символізму особливого значення набуває творчість Володимира і Тетяни Бахтових, яка має безпосередній зв'язок з античною традицією, що виник внаслідок багаторічних подорожей Володимира до руїн давньогрецьких міст-полісів. Ці подорожі відбувалися на відтвореному ще за радянських часів у відповідності до античних традицій кораблебудування дерев'яному весловому човні «Івлія», на якому Володимир був простим веслярем. Натхненний духовним «підключенням» до культури Античності, митець разом зі своєю дружиною оселяється в селі Парутине поблизу «Історико-археологічного заповідника Ольвія», створюючи свій власний творчий простір - «Дім Бахтових», що стає не просто помешканням, а справжнім музеєм, який активно функціонував вже за життя авторів.

Вагомість внеску Володимира і Тетяни Бахтових у процес опанування античної культурної спадщини на теренах сучасної України підтверджується цілою низкою талановитих, креативних мистецьких акцій художників. Досліджуючи археологічні ландшафти давньогрецької Ольвії за допомогою авторських технік, митці здійснюють

сакрально-символічні реконструкції залишків античних будівель, розташованих на території заповідника, які, завдяки творчій майстерності Володимира, оживають у його новаторських творах. Серед них найбільшу увагу привертає проект «Реконструкція простору», що складається з двох взаємодоповнюючих художніх частин: геліографічного відтворення архітектурних споруд та перформативного видовища «Terra-театр».

Геліографіті: сакрально-символічні реконструкції

Унікальним авторським винаходом Володимира Бахтова є «художньо-історична реконструкція», що виконується у специфічній техніці геліографіті. Сам термін «геліографіті» походить від давньогрецького слова «Ἠέλος», що перекладається як «сонце, світло» та італійського «graffito», що означає «зображення, написи». Техніка геліографіті полягає у фотофіксації просторового малювання вогнем зниклих об'єктів архітектури. Майстер за допомогою палаючого факела відтворює контури стародавніх споруд: античних храмів, віттарів, громадських будівель, житлових кварталів та давньогрецьких кораблів у тих локаціях, на місці яких раніше існували ці пам'ятки архітектури. Далі «завдяки установці на камері тривалої витримки він отримує фотографії, де шлях джерела вогню перетворюється на лінії, які відповідають силуетам давніх архітектурних споруд»¹. Досить символічним є факт, що в якості графічного засобу обрана, згідно з античною натурфілософією, одна з чотирьох першооснов світу – стихія вогню.

Результатом цієї роботи Володимира Бахтова стали фотографії символічних вогняних «конструкцій», які виникають на місці зруйнованих сакральних архітектурних споруд й нібито «добудовуються» вогнем над залишками античних фундаментів. Ця перформативна дія є сакрально-символічним тривимірним геліографічним реконструюванням архітектурних об'єктів у чітко визначеній локації. Так, зазвичай, це дійство відбувається на околицях Ольвії, що є водночас проекцією стародавнього античного простору у Північному Причорномор'ї.

Як зазначає українська мистецтвознавця, одна із перших дослідниць творчості художників, Олександра Філоненко, «художня реконструкція Володимира Бахтова – це специфічний творчий метод, який полягає в художньому освоєнні і трансформації як

---

¹Golubenko A. (2020). V zapovednike Olviya otkryivayut vystavku panno v tehnike geliografiti: Tekst v stat'ye [In the reserve «Olbia» opens the exhibition of paintings in the technique of heliography: Text in the article]. Retrieved from: <https://telegraf.com.ua/ukraina/mestnyiy/5498356-v-zapovednike-olviya-otkryivayut-vystavku-panno-v-tehnike-geliografiti.html> [in Russian].

реального простору археологічних об'єктів та його складових, так і «інформаційного поля», корелятивного йому: філософських, міфологічних, естетичних та етичних ідей»².

Техніка геліографіті вимагає максимального відчуття простору й неймовірно точної орієнтації в ньому, адже митець не бачить того, що він малює – результат унаочнюється лише після остаточної фіксації процесу на фотокамеру. Володимир завдяки унікальній інтуїтивній творчій здатності чітко промальовує у повітрі необхідні лінії, що утворюють у кінцевому результаті вогняні силуети, які стають ніби візуалізацією платонівських ідей, що виринають із минулого, нагадуючи про існування колись могутньої давньогрецької цивілізації.

Як зазначає дослідниця символізму в мистецтві Світлана Стоян, «ця перформативна дія перетворюється на справжню містерію, у якій унаочнюється подвійна функція символу – з одного боку відкривати, а з іншого – приховувати утаємничені сенси. Як і в багатьох інших випадках, ми не здатні відразу вхопити, побачити ціле, схоплюючи своїми досить обмеженими фізичними можливостями лише окремих фрагмент реальності, навіть не здогадуючись, що за ним вимальовується масштабна картина численних значень і сенсів, які бачить той, хто вдихнув життя у цей неосяжний макрокосм»³.

Символічні сенси Terra-театру

Також у межах проекту «Реконструкція простору» подружжя Бахтових організувало перформанс «Terra-театр», що впливає з античної ідеї пластичності світу і людського тіла. Як відомо, перформанс (від англ. performance - «вистава») – це форма візуального мистецтва, в якій твором є сукупність дій учасника або групи запрошених осіб за заздалегідь спланованим сценарієм. Для перформансу важливе значення мають 4 елементи: місце і час проведення, художник і відносини між ним та глядачем. У процесі перформансу «Terra-театру» волонтери перетворюються на живі скульптури за допомогою тканин, зволжених рідкою глиною різних кольорів. Так створюється вбрання на кшталт давньогрецького, а тіло фарбується тими самими глиняними фарбами. Волонтери розігрують той чи інший міф, організовуючись у класичні композиції, що нагадують античні скульптурні групи. Увесь мистецький процес фіксують на фото та відео. В одному з інтерв'ю Тетяна Бахтова прокоментувала цей

²Filonenko O. (2002). Stat'ya v kataloge proyektu «Oykumena». [Article to the catalog of the project «Oikumen»]. Printing house «Euro-Press», 20 p., article – p. 2-3. [in Russian].

³Stoyan, S. P. (2014). Kulturno-istorychni metamorfozy symbolizmu v yevropeiskomu obrazotvorchomu mystetstvi: Monohrafiia. [Cultural and Historical Metamorphosis of Symbolism in European Art: Monograph]. Kyiv: Millennium. [In Ukrainian].

процес: «Ця техніка полягає в тому, що ми працюємо з волонтерами – живими людьми. Ми розмальовуємо їх натуральною глиною різних кольорів, одягаємо в античні шати, і вони розігрують пантомімні сцени з античної міфології. Тобто відбувається реконструювання того чи іншого міфу, яке фіксується на фото або відео».⁴

Серед основних міфологем, які відтворюються у «Тетра-театрі», є Амазономахія, Кентавромахія, Гігантомахія, міф про Елізіум, проекти «Анімація Фідія» і «Ольвійські містерії». Слід розглянути ці міфологеми більш детально. Так в основі Амазономахії лежить відомий міфологічний сюжет про боротьбу давньогрецьких героїв Беллерофонта, Геракла, Тесея, Ахілла та інших з амазонками – войовничим племенем жінок. На думку вчених, Амазономахія могла символізувати перемогу грецької культури над варварами. Вважалося, що Кентавромахія – це битва між лапіфами (міфічними мешканцями гірської Фессалії) і кентаврами, які використовували в якості зброї кам'яні брили і стовбури дерев. Цей міф відображає зіткнення між племенами, які перебували на різних щаблях культурного розвитку. Гігантомахія – битва олімпійських богів з гігантами. Також, цікавим є звернення митців до міфу про Елізіум. Відповідно до античної міфології, Елізіум – це частина загробного світу, де панує вічна весна і де обрані герої проводять дні без печалі і турбот. У візуалізаціях Бахтових, які відтворюють саме цю тему, силуети античних персонажів максимально вибілені, на відміну від насиченого охристого кольору шкіри героїв з інших проектів-міфологем. І це не випадково, адже герої Елізіуму – це мешканці потойбічного світу, світу померлих, в якому саме такий безкровний вигляд тіла є символом опозиції життю, головним атрибутом якого постає саме кров, що живить тіло життєдайною силою. Зелене тло рослин, на фоні якого розгортається дійство в Елізіумі – це символ райських кущів, вічної молодості, яка вже у цьому вимірі не може бути зруйнованою підступною смертю.

Окрім цього, окремої уваги заслуговують мистецькі проекти родини Бахтових «Ольвійські містерії» та «Анімація Фідія». В античні часи існували численні культури, вчення, обряди, вірування і містерії, виникнення яких пов'язують з міфотворчою свідомістю людини античної епохи. Так, містеріями (від дав.-гр. Μυστήριον, «таїнство, таємне священнодійство») називали таємні культури і ритуальні практики на честь божеств. Вони завбачували послідовність обрядових дій, під час яких учасники, що

---

⁴ Golubenko A. (2020). V zapovednike Olviya otkryivayut vystavku panno v tehnikе geliografiti: Tekst v stat'ye [In the reserve «Olbia» opens the exhibition of paintings in the technique of heliography: Text in the article]. Retrieved from: <https://telegraf.com.ua/ukraina/mestnyiy/5498356-v-zapovednike-olviya-otkryivayut-vystavku-panno-v-tehnikе-geliografiti.html> [in Russian].

проходили певну сакральну-символічну ініціацію (посвяту), досягали духовного преображення і розуміння таємниць загробного світу. Містерії склалися з ряду послідовних драматизованих дій, в яких жерці і неофіти розігрували сцени з життя різних богів та богинь – об'єктів культу, тим самим ілюструючи міфи. Ці дії супроводжувалися певним ритуалом і зазвичай процесіями, заклинаннями, оргіями та ін. Як зазначає О. Філоненко: «Центральною фігурою більшості містерій була Велика Богиня, прекрасна і жахлива, та, що дає життя і надію на безсмертя і та, що легко забирає життя. У неї багато імен та іпостасей: Гея, Рея, Кібела, Деметра, Кора-Персефона, Афродіта, Артеміда, Афінна... Це найдавніші хтонічні – пов'язані із землею, її невичерпним родючістю, з потойбічним світом, – божества»⁵. Власне у проєкті «Ольвійські містерії» подружжя Бахтових, надихаючись сакральну-символічними образами давньогрецьких богинь, актуалізують деякі з них у досить цікавому перформативному форматі. Митці спочатку знаходили у живописних глиняних рельєфах Ольвійського берега локації, в яких розміщували моделі, драпіруючи їх в обтяжені рідкою землею тканини і повністю покриваючи їх обличчя та тіло глиною. Використаний при цьому колір теракоти символічно пов'язує ідею створення людини з праху земного з античною уявою про світ богів, тіла яких скульптурно «вмонтовано» у природний ландшафт. Все це створює цілісний поетичний образ, який несе крізь простір та час неймовірний космічний імпульс. Одвічна ідея смерті та народження у досить оригінальний спосіб візуалізується митцями за допомогою жіночих теракотових образів, які або виходять (народжуються) з глиняних скель, або входять до них, завершуючи своє земне існування. Ці пластично-символічні ритми утворюють неймовірні ефектні твори, що стають частиною потужної авторської міфологеми, унаочненої завдяки можливостям сучасних фото-технологій.

У проєкті «Анімація Фідія» родини Бахтових давньогрецькі герої та боги ніби оживають, сходячи зі фризів славнозвісного скульптора й набуваючи персоніфікованих земних облич. Митці ніби вдихають нове життя у застигли кам'яні образи античної пластики, що на берегах Давньої Ольвії починають жити своїм, осучасненим життям, ніби вибудовуючи місток між світом минулого та сьогоденням.

Всі ці художні перформанси фіксуються на камеру і складають цілісну серію художніх робіт, що представлені у музеях, на виставках, у приватних колекціях, як в Україні, так і за кордоном.

---

⁵Filonenko O. (2005). Stat'ya v kataloge proyektu «Ol'viyskiye misterii». [Article to the catalog of the project «The Olbian Mysteries»]. Printing house «Euro-Press», 20 p., article – p. 9-18 [in Russian].

Ленд-арт: символічний вимір

У творчості Бахтових окреме місце посідає мистецтво ленд-арту (від англ. land art – «земляне мистецтво, мистецтво землі»), в основі якого лежить принцип доповненої реальності, інтеграція художніх елементів у природний пейзаж, а також використання природних процесів як складової художнього об'єкта, що створюється. Володимир Бахтов як «художник простору» та майстер ленд-арту працює у двох напрямках: ландшафтній реконструкції та ландшафтному живописі.

На археологічних ландшафтах античної Ольвії митцем створено низку просторових символічних об'єктів-фетишів – куполів і курганів. Будівельним матеріалом для цих об'єктів слугують черепки античного посуду, уламки черепиці та інші фрагменти матеріальної культури прадавнього міста, вилучені археологами з культурних шарів і залишені біля розкопок у так званих відкритих сховищах. Такий вид художньої реконструкції фрагментів стародавнього світу дає можливість створення нових версій втраченого простору.

Також Володимир Бахтов створив серію малюнків на стінах стародавнього античного могильника. За допомогою природних барвників: кольорової глини, вапна і сажі, митець промалював силуети людей у групах, які уособлюють символічні сцени певних священних ритуалів та обрядів, які мали місце в релігійному житті жителів античної Ольвії. У такий спосіб художник ніби здійснює містичні ритуали над місцями, де колись покоїлись тіла ольвіополітів, символічно повертаючи атмосферу позачасового спокою до цієї місцевості, що ще з минулого століття перетворилась на справжню Мекку для археологів, які, хоча і з благими намірами, але все ж таки порушують спокій потойбічного царства мертвих.

І саме ольвійський простір стає максимально сприятливим для ленд-артівської творчості митця, який наголошує на некомерційній природі даного виду діяльності. В ленд-арті максимально унаочнюється природа справжньої творчості, яка не має на меті отримання прибутку, оскільки такий вид сучасного мистецтва існує або виключно на основі власної ініціативи й натхненного творчого імпульсу художника, або, у дуже щасливому і рідкісному варіанті може підтримуватися грантовими коштами. Природний простір за межами урбаністичного міського ареалу надає величезні можливості для реалізації творчих ідей, які генеруються закладеними у цю місцевість натяками і підказками, що декодуються художником і креативно переробляються у відповідності до особливостей власної авторської манери

й художнього задуму. Античні коди ольвійського простору стають генератором неймовірно своєрідної смислової лінії, що стає єднальною ланкою між культурою давньогрецьких полісів і інноваційним мистецтвом сучасності. І саме Дім Бахтових стає тим «передавачем», «ретранслятором» античного духу, що унаочнює прадавні коди в «одежу» сучасного арту.

Живопис і графіка: приховані символічні сенси

Окрім вже зазначених інновацій, Володимир і Тетяна є унікальними графіками, що дуже тривалий час неймовірно майстерно працюють у техніці офорту, створюючи цілі серії творів різноспрямованої тематики. Володимира, як і в інших креативних експериментах, продовжує приваблювати історична тематика, що спрямовує наш погляд у глиб віків, до процесу формування слов'янського культурного ареалу, у процесі якого простежувались неодноразові соціокультурні інгресії кочових племен різної етнічної приналежності. У контексті цього з'являються цілі серії творів під назвою «Вітри Кімерії», «Таємниці Таврії», в яких не буквальною, символічною мовою Володимир Бахтов відтворює важливі моменти творення культурного простору Великого Степу. Кам'яні скульптури, загадкові містичні силуети, загорнуті у візерункові балахони, що біжать степом під час шквалу, жіночі фігури, які ніби злились в єдине ціле, символізуючи внутрішнє єднання життєдайної енергії першоначала, унаочнюють у віртуозних, авторських офортах майстра дух давніх часів, містична утаємниченість яких продовжує бентежити творчу фантазію сучасних художників.

Серія офортів Володимира «Світло та Темрява» спрямовує нас до споконвічної ідеї протистояння добра і зла, що візуалізується в офортах митця у глибоко символічних, далеких від міметичного принципу, образах, що нагадують лише просто окреслені людські силуети або чорного, або, відповідно, світлоносного кольору, що символізують вищезгадану одвічну опозицію диявольського та божественного, денного та нічного, правдивого та хибного. І Бахтов, як справжній філософ, графічною мовою демонструє нам, що Світло не може існувати без Темряви, як Добро не може існувати без своєї протилежності. Його світла фігура відкидає на стіну чорну тінь, унаочнюючи ідею єдності та боротьби протилежностей – незмінний діалектичний принцип існування усіх процесів і явищ, який відкрили для себе вже давні греки. Його символічні образи підштовхують глядача до власних розмірковувань на тему сенсу власного існування й сутності глибинних основ людського буття.

Але справжньою гучною подією художнього життя України останніх років, стає вихід у світ книги Ліни Костенко «Скіфська Одісея» з ілюстраціями Володимира Бахтова, які, насправді, є далеко не ілюстраціями, а самодостатніми творами, що «народились» ще у далеких 1980-90-х роках минулого століття (приблизно у той же час Л. Костенко писала і свій твір). Цей майже містичний збіг обставин остаточно визначив долю видання, що об'єднало два геніальних твори – поетичний і графічний, в яких представлено два авторських бачення греко-скіфської теми, трансформованої крізь призму бачення українських митців – наших сучасників.

Висновки

Отже, культурологічний аналіз мистецьких робіт Володимира і Тетяни Бахтових дає підстави стверджувати, що їх творчість містить у собі потужний символічний контекст і потребує різнобічного вивчення з метою декодування й тлумачення наявних у їх творах символічних сенсів. Роботи митців були неодноразовими учасниками арт-проектів, присвячених темі символізму – «Символи безкрайнього степу» (2017, Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара», Київ); Сучасний український символізм» (2019, Музей сучасного українського мистецтва Корсаків, Луцьк); «Сучасний український символізм та Михайло Врубель. Діалог через століття» (2019, Національний музей «Київська картинна галерея», Київ), що свідчить про глибоку зануреність творчості авторів до символічної тематики, що стає надзвичайно потужним вектором розвитку у полістилічному просторі мистецтва сучасної України.

References

1. Filonenko O. (2002). Stat'ya v kataloge proyektu «Oykumena». [Article to the catalog of the project «Oikumen»]. Printing house «Euro-Press», 20 p., article – p. 2-3. [in Russian].
2. Filonenko O. (2005). Stat'ya v kataloge proyektu «Animatsii Fidiya». [Article to the catalog of the project «Phidias Animation»]. Printing house «Euro-Press», 20 p., article – p. 2-8. [in Russian].
3. Filonenko O. (2005). Stat'ya v kataloge proyektu «Ol'viyskiye misterii». [Article to the catalog of the project «The Olbian Mysteries»]. Printing house «Euro-Press», 20 p., article – p. 9-18. [in Russian].
4. Golubenko A. (2020). V zapovednike Olviya otkryivayut vystavku panno v tehnikе geliografiti: Tekst v stat'ye [In the reserve «Olbia» opens the exhibition of paintings in

the technique of heliography:Text in the article]. Retrieved from: <https://telegraf.com.ua/ukraina/mestnyiy/5498356-v-zapovednike-olviya-otkryivayut-vyistavku-panno-v-tehnike-geliografiti.html> [in Russian].

5. Stoyan, S. P. (2014). Kulturno-istorychni metamorfozy symbolizmu v yevropeiskomu obrazotvorchomu mystetstvi: Monohrafiia. [Cultural and Historical Metamorphosis of Symbolism in European Art: Monograph]. Kyiv: Millennium. [In Ukrainian].

